

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történelmi Intézet
2013

Sztancs Gábor

Egy utópia alkonya

Témavezető: Dr. Miru György

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. Jászi Oszkár nemzetiségi politikájának elképzelése 1918-ig	4
2.1 – Általános kép az Osztrák-Magyar Monarchia és Magyarország nemzetiségi viszonyiról	4
2.2. – Jászi Oszkár és a „minimális program”	9
2.3. – Jászi Oszkár Közép-Európája	12
2.4. – Történelmi Magyarország föderalizálása Jászi Oszkár gondolatiságában	21
III. Egy utópia alkonya	27
IV. Irodalomjegyzék	28
V. Mellékletek jegyzéke	31
1. sz. melléklet - Tót Impérium	31
2. Sz. melléklet - Jászi Oszkár keleti-Svájc terve	32

I. Bevezetés

A Kelet- Közép-Európa történelmében sok olyan koncepció született amelyek a térséget az itt élő népek között kívánta felosztani. Általában olyan emberektől születtek meg az elképzelések, akik olyan országokban éltek, amelyek eltűntek egy bizonyos időre a térképről, vagy egy másik ország megszállta. Ezek a személyek a nagyhatalmakra kívántak hatni, hogy esetleges nagy háború után figyelembe veszik az elképzeléseiket vagy legalábbis megfontolják a benne leírtakat.

Én egy olyan személy tervét vizsgáltam meg aki szintén ebben a térségben élt és életét ennek a térségnek jobbra tételére tette fel. Jászi Oszkár az első világháború után jelent meg koncepciójával, egy olyan országban amelynek igazán sok veszítenivalója volt a vereség után. Alternatívát kívánt nyújtani az antantnak és az itt élő államoknak a Dunai Egyesült Államokkal.

Dolgozatom arra, irányul, hogy Jászi Oszkár - nemzetiségi kérdés szakértője - miként indult el a nemzetiségi kérdéshez vezető rögzös úton és miként jutott el Magyarország föderalizálásához, mint az utolsó kísérletként a történelmi magyar állam megmentéseként. Ezen a hosszú úton a koncepciója kétszer is fordulatot vett. Először 1912-ben megalkotta a minimális programját, amely még magyar nép szupremáciáját őrizte a Kárpát-medencébe,de úgy, hogy az kielégítse nemzetiségek akkor - szerinte - legégetőbb sérelmeit. A világháború alatt ismerkedett meg Friedrich Naumann Mitteleuropa elképzelésével, amely pályáján lenyomatott hagyott. Naumann elképzelést röviden be kívánom mutatni, mivel sok kérdésben ehhez igazodott Jászi Oszkár terve. 1918 novemberében történt meg, hogy koncepciója új fordulatot vett és elfogadta azt, hogy a Magyarországon élő nemzeteknek, köztük a szlovákoknak és románoknak már nem az autonómia sérelmük fő forrása, hanem az önálló független állam léte vagy nem léte.

Az elemzésem tárgyát az képezi, hogy az általa megalkotott minimális program, Közép-Európa terve és Magyarország föderalizálása mennyire volt reális és időszerű akkor amikor megszülettek. Azt kívánom bebizonyítani, hogy elképzelése ugyanakkor az adott pillanatban utópisztikusként hatottak, de mégis a Kárpát-medencében élő népeknek egy alternatív utat kínált fel.

Arra kívánom keresni a választ, hogy miért is nem valósultak meg elképzelései? Mik okozták azok keresztülvitelének kudarcát és miként fogadta ezeket a Magyarországon élő nemzetek? Van e Jászi Oszkárnak korunkra is meghatározó gondolata, amit ma itt élő népeknek meg kellene fogadnia a térség jobbra tétele érdekében?

II. Jászi Oszkár nemzetiségi politikájának elképzelése 1918-ig

2.1 Általános kép az Osztrák-Magyar Monarchia és Magyarország nemzetiségi viszonyiról

A Habsburg Birodalom későn alakult ki, egyes területeit csak a 18–19. században kebelezte be. A monarchiának sokszor kellett küzdenie külső és belső ellenségekkel, amelyek területi integritását fenyegették. E történelmi késés következtében az érdemleges gazdasági, politikai, kulturális egyesítés csak akkor indult meg, amikor az egyes népek, népcsoportok nemzeti ébredés, nyelvi és szellemi öntudatosodása már kibontakozott. Így az egységesítés politikája nem válhatott igazán hatékonyá, amit tovább nehezített, hogy a Balkánon a 19. század folyamán kialakult az önálló román és szerb állam.

Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezést követően a Monarchia egyfajta stabilitást nyert. A két vezető nemzet politikai elitje igyekezett pánszlávizmus, pángermánizmus, illirizmus és a dákoromán törekvések valóságos és vélt veszélyeit elhárítani. Azzal, hogy a Monarchia újabb szláv és bosnyák területeket annektált, csak növelte szláv népességének számát és újabb lendületet adott a szláv politikai törekvéseknek.

A Monarchia Európa szívét foglalta el és kötötte össze K-DK Európát a fejlett nyugattal. Területe az első világháború kitörése előtt 676,6 ezer négyzetkilométert tett ki. Lakossága¹ etnikailag nagyon összetett volt, amelyben egyetlen csoport sem alkotott abszolút többséget. Legtöbben, megközelítőleg 12 millióan a németek voltak. Zömük az osztrák örökös tartományokban, Alsó- és Felső-Ausztriában, Tirolban, Stájerországban, Karintiában és Krajnában élt. Emellett nagy számban laktak németek Cseh- és Morvaországban, Sziléziában, Magyarországon. A magyarok, akik lélek, és arányszámban a németek után következtek, a Kárpát-medence középső területén éltek.² A csehek elsősorban Cseh- és Morvaországot népesítették be, de viszonylag nagy számban éltek Sziléziában is. A lengyel ajkú népesség főként Nyugat-Galíciában, kisebb részben Sziléziában, Kelet-Galíciában és Bukovinában élt. A lengyelek után az ukránok, illetve a ruszinok következtek, akik Kelet-Galíciát, Bukovinát és Magyarország északkeleti csücskét népesítették be. A románok elsősorban Erdélyben, Partiumban, Bukovinában és a Bánságban éltek. A horvátok Horvátországot és Szlavóniát lakták, míg a szerbek Dél-Magyarországot, ezen belül a Bácskát és a Bánságot, valamint

¹ Lakosságának szám az 1910-es statisztikai felvétel szerint 51,3 millió fő volt. Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 7.

² Uo.

megtalálhatók voltak Bosznia-Hercegovinában is. A szlovákok a felső-magyarországi megyéket lakták. Még két népcsoport élt a birodalomban, az olaszok és a bosnyákok. Az olaszok településterülete részben Dél-Tirol, részben az Adriai-tenger melléke, elsősorban Isztria, Trieszt és Fiume volt. A bosnyákokat nem etnikai hovatartozás, hanem vallásuk szerint tartották nyilván.³

Az előbb bemutatott nyelvi-etnikai kép Magyarországon is hasonló tarkaságot mutatott. A központi magyar területet, a medence belsejéből kifelé körös-körül nem magyar etnikai régiók övezték. Hat régiót lehet többé-kevésbé éles etnikai határvonallal elkülöníteni, s a vármegyék szintjén tagolni. Az első régió a felső-magyarországi többségében szlovák lakta tíz vármegye, Árva, Turóc, Trencsén, Nyitra, Pozsony, Bars, Zólyom, Liptó, Szepes, Sáros területét foglalta magába. A második az északkelet-magyarországi ruténok által lakott régió, amely négy vármegyére terjedt ki. Bereg, Ung, Ugocsa, Máramaros vármegye területén a rutén lakosság csak relatív többséget alkotott. A harmadik nagyobb régiót, Kelet-Magyarország és Erdély egybefüggő román többségű területét tizenegy vármegye alkotta. Arad, Bihar, Szilágy, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód, Torda-Aranyos, Kisküküllő, Nagyküküllő, Alsó-Fehér, Krassó-Szörény, Hunyad vármegye. A negyedik a dél-erdélyi román-szász régió három vármegyéjében, Szebenben, Fogarasban és Brassóban a román és a szász lakosság csak együttesen alkotott többséget. Az ötödik a dél-magyarországi német-szerb többségű régió, Bács-Bodrog, Torontál, Temes vármegyék. Ez a régió volt a legheterogénebb Magyarországon. A hatodik a nyugat-magyarországi németek által lakott régió volt, Sopron és Moson vármegyék.⁴ Összegezve a fentieket, a magyarok összesen harminc vármegyében és tizenhat törvényhatósági jogú városban voltak többségben, de földrajzilag két egymással nem összefüggő magyar régiót alkottak.

Az osztrák-magyar kiegyezést még két további megállapodás egészítette ki. Az 1868-as törvényi rendezés értelmében Horvát-Szlavónország területi és politikai autonómiát élvezett a Magyar Királyság részeként. Horvátország különleges jogállása fejeződött ki abban is, hogy a magyar képviselőházba 40, a főrendiházba 2 képviselőt delegálhatott.⁵ Ennek szintén történelmi alapú gyökerei voltak. Az osztrákok érdekes módon nem a cseh néppel helyezték új alapokra viszonyukat, hanem a lengyelekkel. A galíciai tartománygyűlés belügyek tekintetében

³ Galántai József: *A Habsburg-Monarchia alkonya. Osztrák-Magyar dualizmus 1867-1918*. Kossuth könyvkiadó, Budapest, 1985. 203-208. (Továbbiakban: Galántai)

⁴ Szarka László: *Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek-kisebbségi politika a 20 századi Kelet-Közép-Európában*. Ister, Budapest, 1998. 38-39. (Továbbiakban: Szarka: Duna-táji ...)

⁵ Bővebben Galántai 183-189.

teljes önállóságot kapott.⁶

Így a kialakult rendszer legfőbb veszteseinek a csehek érezhették magukat, akik továbbra is föderalizálni kívánták a birodalmat, céljuk a trializmus volt. A cseh föderalizmus gondolata a megkötött megállapodások után elvesztette realitását. Az osztrák kormány ugyan 1871-ben elkészített egy megegyezési javaslatot, amely kimondta, hogy „*a Cseh Királyságra vonatkozó minden ügy, amely nem nyilvánítatik közösnek a birodalom többi királyságával és országával, elvben a cseh országgyűlés hatáskörébe tartozik, és benne a cseh hatóságok járnak el*”.⁷ A csehekkel való egyezkedés megtörte volna a Lajtán túli centralizációt, de a magyarok attól tartottak, hogy a csehek önkormányzati és nyelvi jogainak az elismerése veszélyes precedenst teremt a birodalom többi nemzetisége, mindenekelőtt a felső-magyarországi szlovákok számára. Mindebből következőleg a csehek a dualista rendszer ellenfeleivé váltak. A csehek megbékítése érdekében elrendelték, hogy Cseh- és Morvaországban minden közhivatalnoknak tudnia kell csehül és németül. Továbbá a férfi lakosság általános választójogának bevezetése hozzájárult a nemzetiségek valóságos arányát jobban tükröző parlamenti képviselőlet kialakulásához.

Mindkét fél igyekezett a nemzetiségek kifelé gravitáló törekvéseit törvények által fékezni. A horvát-magyar tárgyalásokkal párhuzamosan kezdődött meg a magyarországi nemzetiségi kérdés rendezése is. A képviselőház egy bizottságot állított fel, amelynek feladata lett a javaslat kidolgozása. Számos vita előzte meg a törvény elfogadását.

Felvetődhet az emberben, hogy miért nem került be a kiegyezés szövegébe a nemzetiségi törvény? Erre talán az adhat választ, hogy a magyar politika vezetői először e legerősebb ellenfelükkel az uralkodóval akartak megegyezni, s nem kívántak olyan kérdéshez nyúlni akkor amely egyrészt nagyon kényes volt mindkét félnek, másrészt a felek nem szerették volna feláldozni a lehetséges megegyezést. De még ezek után sem a nemzetiségek következtek, hanem a számukra második legerősebb ellenfél Horvátország volt. A törvény kidolgozása elkezdésekor két egymásnak ellentmondó alapelvől indultak ki. A Deák-párt ragaszkodott az állam egységelvéhez, hogy Magyarország minden polgára politikai tekintetben egyetlen és oszthatatlan nemzethez tartozik. A vallási és nemzetiségi egyenjogúság elvén három különböző dolgot lehetett érteni. Egyrészt jelentheti a nemzetiségi törvény előtti egyenlőséget; jelenthette továbbá az egyén nemzetiségi egyenjogúságának törvényes elismerését, és végül a nemzetiségek mint nyelvi csoportok egyenlőségének törvényes elismerését. Deák és köre

⁶ Uo. 208-213.

⁷ Jászi Oszkár: *A Habsburg Monarchia felbomlása*. Budapest, 1982. 188.

mindenféléképpen elsőként az egységes és oszthatatlan nemzet elvét akarták deklarálni és csak ezután meghatározni, hogy mire is vonatkozik az egyenjogúsítás. Ezáltal sikerült kizárniuk a harmadik eshetőséget. A nemzetiségi vezetők egyértelműen a harmadik jelentése mellett kötelezték el magukat. A szerb, román, szász és szlovák vezetők azt kérték a magyar parlamenti többségtől, hogy a törvény a magyart is mint csoportot ismerje el egyenlőnek. Ebben a kérdésben az autonómia követelését foglalták bele, amit a magyar többségű parlament fel is ismert. A magyar politikusok (horvát nemzet kivételével) elutasították követelésüket.⁸

Az 1868. évi XLIV. tc. a magyar politikai nemzet elvének deklarálásával ragaszkodott a politikai élet magyar nyelvűségéhez, magyar lett az országgyűlés tanácskozási és ügykezelési nyelve, a törvények hivatalos változatban magyarul születtek, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hiteles fordításban kiadták.⁹ A politikai egység kereteiben elfogadta, hogy az ország kulturálisan sokszínű, s széles körűen biztosította az egyéni, anyanyelvi nyelvhasználatot. A törvényhatóságok vitatott nyelvhasználatára után a hivatalos nyelv ott is a magyar lett, de lehetőséget adott a kisebbségek hivatalos nyelvhasználatára is.¹⁰ Előírta, hogy a törvényhatósági tisztviselők a községekkel, egyesületekkel és magánszemélyekkel való hivatalos érintkezésükben a lehetőséghez mérten azok nyelvét használják.

Láthatjuk, hogy a törvény minden engedékenysége ellenére igyekszik körülbástyázni a magyar nyelv elsőségét, amit a nemzetiségek sérelmeztek, hisz úgy vélték, az csökkenti érvényesülésük esélyeit, mert nem anyanyelvükön, hanem idegen nyelven kell politizálniuk. Ugyanakkor a törvény az egyházak hivatalos és liturgikus nyelvhasználatát nem korlátozta, s rájuk bízta, hogy iskoláikban az oktatás nyelvét is ők határozzák meg. Az állam által állított vagy állítandó tanintézetekben a tanítás nyelvét a közoktatási miniszter határozta meg, ám *„köteles ez az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együttélő polgárai az általok lakott vidékek közelében anyanyelvükön képezhessék magukat”*.¹¹ Az állami közép és felső tanodákban, ha adott területen több nyelvet is használtak, mindegyik számára nyelv- és irodalmi tanszékeket kellett állítani. Az egyetem a tudományos élet nyelvének a magyart jelölte meg, de hozzátette, hogy a többi nyelv számára tanszékeket kell állítani.¹² Noha bárki számára szabad volt az iskolaállítás, mégis az egyházak maradtak a legnagyobb iskolafenntartók, így elemi szinten a legtöbb

⁸ Péter László: Elbától keletre. Osiris kiadó, Budapest, 1998. 264-266.

⁹ Pajkossy Gábor (szerk.): *Magyarország története a 19. Században. Szöveggyűjtemény* Osiris kiadó, Budapest 2006. 525. (Továbbiakban: Pajkossy: Szöveggyűjtemény)

¹⁰ Uo.

¹¹ Galántai: 195.

¹² Pajkossy: Szöveggyűjtemény ... 527-528.

nemzetiségi csoport anyanyelvén tanulhatott. A törvény legfontosabb része mégis a záró passzusa, miszerint a nemzetiség nem lehet akadály a bármely hivatal betöltésének.

A törvényt a dualizmus egész időszaka alatt nem változtatták meg, ugyanakkor a benne foglalt rendelkezések a végrehajtás során sérültek, majd a későbbi jogalkotás is korlátozta a nemzetiségek jogait. 1875-ben rendelet mondta ki, hogy a nemzetiségek csak kulturális céllal működtethetnek egyesületeket. A felerősödő kulturális nacionalizmus áramában a politikában is megjelentek a kulturális homogenizálásra irányuló törekvések. Egyre több politikus és értelmiségi „*halkan, később hangosabban, a magyarosítás politikáját kezdte hirdetni, egy kizárólagos nemzet állam létrehozását vallotta.*”¹³ 1879-ben törvény írta elő a magyar nyelv kötelező oktatását a népiskolákban, és megkövetelte a tanítók magyarul tudását is.¹⁴ Később a középiskolákban és az óvodákban is kötelezővé tették a magyar nyelv tanítását.¹⁵ Ezt a fajta magyarosítási politikát teljesítette ki az 1907. évi Lex Apponyi, amelynek értelmében a népiskola negyedik osztályának elvégzésekor a tanulóknak szóban és írásban ki kellett tudni fejezniük gondolataikat magyar nyelven.¹⁶

A magyar ellenzéki politikusok, progresszív gondolkodók között találunk olyanokat, akik szót emeltek az 1868-as törvény liberalizmusának érvényesítéséért. Legismertebb közülük Mocsáry Lajos. Az 1900-as évek elejétől Jászi Oszkár bírálta állandóan a hivatalos politikát az 1868-as törvény liberalizmusának megtagadása miatt, és annak végrehajtását sürgette, de azon túlmenően nem követelt területi autonómiát. A dualizmus kori nemzetiségi politika ugyan eltért a törvény liberális felfogásától, de a nem magyar nemzetek nyelvi és kulturális fejlődését lehetővé tette.

¹³ Jászi: A Habsburg... 413.

¹⁴ Corpus Juris Hungarici. Budapest 1896-1918. 1879: XVIII. tc.

¹⁵ Uo. 1883:XXX. tc.; 1891: XXVII. tc.

¹⁶ Uo. 1907 XXVII. tc.

2.2 Jászi Oszkár és a „minimális program”

A német és szláv gyökerek, az anyai ágon zsidó kulturális értékeket és normákat közvetítő család élete meghatározó volt Jászi Oszkár életében. Származásának fontos szerepet tulajdonított, Nagykároly, születésének és korai fiatalságának színhelye volt. Erdély mély hatással volt a fiatal Jászira. Magyarok, németek, románok éltek azokon a területeken ahová Jászi elkísérte édesapját a betegeihez. Az igen nagy szegénységben élő nemzetiségi helyzet szociálisan érzékeny formálta őt.

Megoszlanak a vélemények arra nézve, hogy Jászi Oszkár mikor kezdett el foglalkozni a nemzetiségi kérdéssel. Vannak akik úgy vélekednek köztük Hanák Péter is, hogy Jászi 1905 nyarán-őszén kezdett el behatóbban foglalkozni a nemzetiségi kérdéssel. *„Foglalkozom újabban a nemzetiségi kérdéssel, különösen honi viszonyainak szempontjából ... a nemzeti egybeforrasztás szempontjából.”*¹⁷ Azonban 1904. Szeptember 9-én Somló Bódoghoz írt levelében arról ír, hogy a Deák-féle nemzetiségi törvény becsületes végrehajtása összefér a nemzetközi szociáldemokrácia elvével.

A nemzetiségi kérdés első megoldása a magyar állam egységére épül. *„A nemzetiségi kérdést a magyar demokráciának kell megoldania a maga erőforrásai alapján az ország területi feldarabolása nélkül.”*¹⁸ Véleménye szerint a nemzetiségi kérdés nem államalakulási kérdés. Az államegységre épülő felfogásának egyik összetevője, hogy Jászi észrevette a nemzetiségi programjaiban nem a közjogi territoriális különállás a meghatározó hanem a nemzetiségi törvény végrehajtásának igényeivel lépnek fel. A nemzetiségi sérelmek államon belüli orvoslása a korai koncepciójának alaptétele. A sérelmeket Jászi alapvetően szociális jellegűnek tartja, amelyhez speciális nemzetiségi intézkedések is járulnak. A megoldás a minimális nemzetiségi programja, amely a jó iskolát, jó közigazgatást és igazságszolgáltatást takar párhuzamosan a nyelv és kultúra szabad fejlesztésének jogával. Ma már vannak akik keveslik ezt a programot, mondván, hogy az már rég nem felelt meg sem a nemzetiségi mozgalmak tárgyilagos fejlettségének, sem szubjektív kívánságainak s alapján megmaradt a területi integritás védelmének nacionalista talaján. Annak idején viszont a közvélemény túlnyomó részének még ez a minimális program is soknak tűnt; azért, mert elismerte a nemzetiségek külön létét és nyelvi, kulturális jogait. Olyan programot, amely mindkét felet kielégítette volna amúgy sem tudott volna senki sem készíteni.

¹⁷ Jászi Oszkár levele Somló Bódoghoz. 1905. szept. 27-én In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár válogatott levelei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991. 115-116.

¹⁸ Jászi Oszkár: *Scotus Viator Magyarországról*. Huszadik Század, 1909. II. kötet 70.

Jászi Oszkár szűkebb értelemben vett nemzetiségi koncepciója a liberális reformnemzedékhez, meghatározóan Eötvös Józsefhez kapcsolódott. Cikkeiben és tanulmányaiban visszatérő elem a nemzetiségi törvény, Deák és Eötvös neve. Jászi 1904-ben Szabó Ervinhez írt levelében a következőt írja: „*Te mondtad egyszer, hogy a magyar szocializmus bátran fogadhatná el alapul a 68-as nemzetiségi törvényt-úgy, ahogy azt megalkotói tervezték. [...] Erre a törvényre kell alapítanunk a magyar szocializmus nemzetiségi politikáját.*”¹⁹ 1912-ben pedig nemzetiségi programjáról állítja, hogy az semmi olyat nem tartalmaz, „*ami már Deák Ferenc nemzetiségi törvényében ne foglaltatnék, vagy abból logikai szükségszerűséggel ne következne.*”²⁰

A nemzetiségi törvényre való hivatkozása sejteti, hogy Jászi az egyéni szabadság garanciáját keresi és a nemzetiségeknek adott jogok természete az állam minden polgárára kiterjedő egyenlő egyéni jogok. Jászi Eötvöshöz képest az új garanciát a politikai egyenlőségi jogokban találja meg. A politikai egyenlőség „*nem jelent tényleges egyenlőséget, hanem csupán mindenki számára ugyanazokat a lehetőségeket az alkotmány módosítása és végrehajtásának ellenőrzése körül [...]*”²¹ Ez túlmutat a liberálisok, így Eötvös felfogásán és kiszélesíti az egyéni szabadság és egyéni jogok struktúráját. 1904 október 23-án újabb levelet ír Szabó Ervinnek, amelyben a veszteség és a nyereség szemszögéből közelít a nemzetiségi kérdéshez.²² Jászi a levélben elég kategorikusan fogalmaz amikor azt mondja, hogy a nemzetiségi középosztályt kivéve a „*nemzetiségeknek jóformán semmi hazaideológiájuk*”²³ nincsen. Ezt a véleményét a fiatalabb korában a nemzetiségileg gyakorta vegyes, paraszti jellegű, erdélyi falvakban tett látogatásai során szerzett tapasztalataira építi, valamint a szocializmusra, mint a nemzeti integrálás legfőbb eszméjére.

A Huszadik Század című társadalomtudományi folyóirat 1908 decemberi számában megjelent Jászinak a Nemzetiségi politikánk iránya című cikkében történeti elemzést ad a soknemzetiségű Magyarországról. Az államalakulatot egységesnek írja le, ahol a különböző nemzetiségek különválási törekvései és a magyar nemesség szocializmusa komoly konfliktust okoztak. Jászi úgy látta, hogy a nemzetiségi követelések elsősorban három fő területen jelentkeztek:

¹⁹ Jászi Oszkár levele Szabó Ervinhez 1904. okt. 16-án In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár válogatott levelei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991. 48.

²⁰ Jászi Oszkár: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés. 1912. 501. (Továbbiakban: Jászi Oszkár: A nemzeti államok ...)

²¹ Jászi Oszkár: Bárány Eötvös József állambölcselete és politikája. Huszadik Század, 1913, I. kötet. 337.

²² Lásd: Jászi Oszkár levele Szabó Ervinhez 1904. október 23-án In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár válogatott levelei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991. 56-60.

²³ Uo. 57.

közigazgatás és igazságszolgáltatás, gazdasági élet, iskolaügy és kultúra.²⁴ A megoldás az ország általános demokratizálódásában rejlik

Jászi Oszkár mielőtt 1912-ben sokéves elméleti és empirikus kutatás után megjelenteti „A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés” című könyvét, sokat utazik és sokakkal lép kapcsolatba. Románokkal, szlovákokkal, szerbekkel, horvátokkal köt szakmai és emberi barátságot. A munkája újszerű és úttörő volt a magyarországi szociológiai és politikatudományi irodalomban. A könyv bevezetőjében maga Jászi írta, hogy egyszerre iránymű és szigorúan tudományos munka. Azzal a szándékkal készítette, hogy rámutasson a kiegyezés utáni magyar nemzetiségpolitika csődjére, az elmérgesedett magyarországi nemzetiségi kérdés nyomorúságára.

Könyvében az őskorig nyúl vissza, az ókoron, a középkori társadalmak elemzésén keresztül jut el a modern nemzeti államok kialakulásához. Elemzésében integrálni törekszik a nemzeti, nemzetiségi és a társadalmi, gazdasági, politikai változókat. Vizsgálja az asszimiláció jelenségét is, kiemelve a városok negatív hatását. Véleménye az, hogy a nemzetiségek elnyomása, szándékolt és akaratlan asszimilációja, kényszermagyarosítása nem csupán a kultúrpolitikának, hanem az állami és nemzeti ideológiának is része volt.

A könyv leginkább időtálló gondolatmenete az, amely a nemzetiségi sérelmi többlet mibenlétét határozza meg. Az ország nemzetiségeit érintő általános sérelmek a közigazgatási, igazságszolgáltatási gyakorlat visszasságából, a gazdasági élet és a kulturális fejlődés problémáiból adódtak. Ezek az egész országot sújtó negatív elemek egy-egy kormányzat diszkriminatív regionális-nemzetiségi politikája folytán az országos átlagnál súlyosabban érintik a nemzeti kisebbséget. Az ún. többletsérelmek Jászi elemzése alapján az anyanyelv és az anyanyelvi kultúra bármifajta hátrányos megkülönböztetéséből származnak.

Jászi minimális nemzetiségi programjában a sérelmek orvoslásának egyik feltételének a jó közigazgatást tekinti. A gazdasági és kulturális elmaradottság fő tényezőjének tekinti a vármegyét. Nézeteit az önkormányzat átalakítását illetően elszórtan fejtette ki. 1907-es, programadó cikkében a vármegyét a legszélesebb alapon nyugvó népies önkormányzattá kívánta tenni, „*a municipalizmus termékeny kezdeményezéseinek felkarolásával*”²⁵, máshol viszont a közigazgatás államosításával szemben a vármegyei autonómia szükségességére hívja fel a figyelmet.²⁶ A közigazgatás átszervezése és a vármegye demokratikussá való átalakítása,

²⁴ Jászi Oszkár: A nemzeti államok ... 478.

²⁵ Jászi Oszkár: Új Magyarország felé. Huszadik Század, 1907. I. kötet. 12.

²⁶ Vö.: Jászi Oszkár: A nemzetiségi kérdés újabb fejleményei. Huszadik Század, 1914 II. kötet. 205.

véleménye szerint az általános választójog révén következhetne be.²⁷

Amikor közigazgatásról beszél, akkor egyben az autonómiát is említi, hiszen közigazgatással összefüggő kérdésnek tekinti Jászi a népiskolát, melynek feladatát az élet számára hasznos ismeretek nyújtásában jelöli meg, s ennek feladatának csak az anyanyelvű oktatással tehet eleget. A népiskola további feladata olyan kultúrminimumot adjon, amelybe a gazdasági kultúra is beletartozik és a szó pozitív értelmében vett asszimilációt tegyen lehetővé.²⁸

Könyvének nemzetiségi minimális programja nem tudta kielégíteni a nemzetiségeket. Történelmi értelemben nehéz azt tagadni, hogy 1912-ben könyve késő volt a magyarországi nemzetiségi kérdés békés reformok által történő megoldására. Már ekkor túl sok harag, ellenérzés halmozódott fel a nemzetiségekben. De kompromisszumos megoldásra, s a Trianonnál számunkra feltétlenül kedvezőbb megoldásra még később is, a világháború nélkül még 1912 után is nyílt volna mód. A horvát és a szerb, a cseh és szlovák nemzetiségi politikai mozgalmakban, egyre erőteljesebben jelentkeznek az egységesítő magatartások. Jászinak az egységmozgalmak céljának megvalósulása felől kételyei voltak, ebben olyannyira nem is állt egyedül, hiszen nem egy vezető nemzetiségi politikus még 1918 őszén is csupán ábrándként szólt a csehszlovák vagy délszláv egységről. Jászi ekkor még úgy látta, hogy a dualista monarchia komoly strukturális átalakítására nincs szükség.

2.3 Jászi Oszkár Közép-Európája

A világháború előtt a polgári radikálisok - köztük Jászi Oszkár is - szembefordultak a militarizmussal és az imperialista politikával. Jászi maga arra számított, hogy az államok közti gazdasági integráció törvényszerűsége fog győzedelmeskedni, s az ennek érvényesülését keresztező militarista csoportok kezét a munkásság lefogja. Jászi Oszkár Mitteleuropa elképzelését a német birodalmi gyűlés liberális képviselőjének Friedrich Naumann Mitteleuropa című munkája befolyásolta. A világháború első éveiben úgy tűnt számára, hogy németek megnyerik a kontinensen háborút, ezzel megvalósul német vezetésű gazdasági integráció. Jászi nemzetiségi elképzeléseinek legellentmondásosabb lépése volt tervhez való pozitív csatlakozása. A nemzetiségi kérdés megoldását látta a közép-európai koncentráció tervében,

²⁷ Vö.: Jászi Oszkár: A vármegye. Világ, 19010. I. évf. 66. sz.

²⁸ Baka András: Eötvös Józseftől Jászi Oszkárig. A magyar nemzetiségi politikai gondolkodás változásai. Budapest, 1990.

„mert Közép-Európán belül a németiség és Magyarországon belül a magyarság természetes, mert reális gazdasági és kulturális fölényen alapuló hegemoniájának”²⁹ biztosítását jelentené, valamint megszüntetné a nemzetiségek elszakadási törekvéseit és biztosítaná a Monarchia valamint Magyarország integritását.

Mielőtt Jászi Középeurópa tervét bemutatnám és elemezném, az előtt szükségesnek találom, hogy Naumann elképzelését bemutassam, hiszen komoly hatása volt Jászi Oszkár koncepciójára. A Naumann-i Mitteleuropa a német-osztrák-magyar gazdasági és politikai egymásrautaltság elvén nyugodott. A német nagypolgárságnak 1915-öt követően számolnia kellett a Németország gyarmatainak elvesztésével, ezért szükségessé vált, hogy új nyersanyagforrásokat találjanak és tőkekivitel biztosítására törekedtek. A kártalanítást a Monarchiában, Kelet-Európában és a Balkán államok területében találták meg. A Mitteleuropa-terv tulajdonképpen a német vezető réteg európai hegemoniájának politikai igényét summázta. A háború célja most már a Közép-Európa feletti német egyeduralkodó megvalósítása lehetett. A terv lényege, hogy Németország a Monarchiát választotta társaként. A Monarchiával való egyesülést nem tekintette végcélnak, csupán erőgyűjtésnek a további német terjeszkedéshez. *„További területek csatlakozása szükséges- hirdette Naumann- hogy Közép-Európa életképes legyen, szüksége van szomszédos agrárterületekre [...] szüksége van északi és déli tengerpartjainak lehető kiterjesztésére [...].”*³⁰ A belső piacok szűkössége és a felmerülő nyersanyag hiány miatt Románia, Bulgária, Szerbia sőt Hollandia és Svájc csatlakozását szükségesnek tekintette. Későbbi bővítések során is olyan államokat preferál amelyek nem veszélyeztetik Németország hegemoniáját. Félreérthetetlenül leírja, hogy „Közép-Európa magva a németiség lesz [...]”³¹ Ugyan a demokratizmus mellett érvel mégis a totalitarizmus eszközkészletét kívánná megvalósítani, amelynek lépése, hogy az államszövetség élén központi kormány állna. Az általa létrehozandó legfőbb intéző szervek tagjait tagállamok küldöttei alkotnák. Négy várost emel ki - Prágát, Bécsset, Berlint és Hamburgot - amelyek egy-egy intézmény központjaként szolgálnának. Gazdasági szempontból közös végrehajtó és elszámoltató szerv kell a vámkérdés intézésére. Szükségesnek tartja egy közös gazdasági kormány felállítását is. Továbbá fontosnak tartja, hogy Németország és a Monarchia közös hadsereget hozzon létre, mivel ez a gazdasági terület egységéből következne. A külügyi kérdések esetében nem fogadna el semmilyen szuverenitást, mert gazdasági és katonai jellegű

²⁹ Jászi Oszkár: A közép-európai államszövetség és a magyar kultúra jövője. *Világ*, 1916. február 6.

³⁰ Naumann, Frigyes: Közép-Európa. Budapest. 1916. 168.

³¹ Naumann: Közép-Európa 105.

kérdésekben is - amelyek ugyan közös jellegűek- Németország döntene kizárólagosan.

Jászi történetszemléleti okokból csatlakozott Naumann-tervéhez, és bizonygatta egy közép-európai unió gazdasági, politikai és kulturális előnyeit. A gazdasági integrációtól, a termelési szervezetek és a piacok bővülésétől a demokrácia erősödését várta. Ebből a megfontolásból: „Középeurópának [...] előnye volna, hogy az egységes piac, forgalom, kereskedelem, a termelés lehetőségeit rendkívül fokozná [...] A gazdasági piacok óriási integrációja a termelésnek és a demokráciának szinte nem is sejtett fejlődési lehetőségeket nyújtana.”³²

A polgári radikálisok egyik sarkalatos pontja volt, hogy nemzetek egyesülése, a nemzet feletti integráció a gazdasági, társadalmi, politikai, szellemi élet területén egyaránt előmozdítja a haladás ügyét. Korábban úgy gondolta, hogy ebben a tervben találta meg azt, ami lényegében saját koncepciójából következett. Jászi maga is bevallotta, hogy Közép-Európa megszervezése nemcsak a nemzetiségek, hanem a magyarság számára is szükséges, mert „ha az entente megalázná a középhatalmakat, ez Középeurópa teljes atomizálását jelentené [...] a nemzetiségi elv alapján [...] Ez az állapot a történelmi magyar állam pusztulását jelentené [...]”.³³

Későbbi művében „Magyar Kálvária, Magyar föltámadás” c. munkájában már így ír erről az időszakáról: „én nem a Naumann militarista Mitteleuropa-jáért lelkesedtem, hanem mindazon népek demokratikus és pacifista szövetségéért, amelyeket a geográfiai és gazdasági egymásrataltság, szinte akaratuktól függetlenül is, vaskapcsokkal fűz egymáshoz. [...] Közép-Európát mindenkor csakis egy átmeneti képződménynek tekintettem az Európai Egyesült Államok felé, [...] a közép-európai szimbólumhoz én csak addig ragaszkodtam, míg az antant szövetségese az autokratikus és cárisztikus Oroszország volt [...]”.³⁴ Nála a nemzetiségi kérdés megoldása összefonódott azzal a felfogásával, amely a haladás, a demokratikus törekvések lényegét és alapját a bővülő gazdasági és kereskedelmi tevékenységben, az ezzel járó nemzetek feletti integrációban keresendő.

Jászi 1916 nyarára felismerte a tervben a német birodalom imperialisztikus törekvéseit, gazdasági és politikai egységesülés mögött rejlő német hegemonia igényét. Rádöbbsent, hogy a német imperializmus és a közép-európai gondolat egymástól elválaszthatatlanok. Innentől fogva úgy gondolta, hogy Németország jelenti a térség demokratikus fejlődésére a veszélyt. „[...] Nyilvánvalóvá vált, hogy Közép Európa immár csak mint agresszív és militarisztikus

³² Jászi Oszkár: Középeurópa. *Világ*, 1916. Január 30.

³³ Jászi Oszkár: Középeurópa és Nyugateurópa. *Világ* 1917, július 29.

³⁴ Jászi Oszkár: *Magyar Kálvária, Magyar föltámadás*. Magyar Hírlap Könyvek, 1989. 18. (Továbbiakban: Jászi: Magyar Kálvária ...)

*alakulat jöhet létre [...]”*³⁵ Ennek megfelelően az integráció olyan új fajtáját kereste amely biztosítja az általa felvázolt nemzetiségi politikát és elősegíti a térség és benne Magyarország demokratizálódását. Az 1917 novemberében megtartott Tartós Béke Ligájának berni tárgyalásai utáni hónapokban alakult ki Jászi új föderációs terve, de a közönség elé megkésve csak 1918 ősszén bocsátotta.³⁶ A nemzetiségi kérdés lényegét nem az állam alakítási törekvésekben látta, de elismeri, hogy irányulhatnak ebben az irányban is. Programját már ehhez a koncepciójához igazította. *„Kíváncsú és óhajtott új nemzeti államok létrehozása mindenütt, ahol azoknak területi, népesedési és erkölcsi előfeltételei fennforognak.”*³⁷

Jászi, aki tudatában volt a soknemzetiségű birodalom értékének és történelmi funkciójának. *„A Monarchia jövője; A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok”* c. könyvében nagyszabású föderalista terv felrajzolásával kísérelte meg feltartóztatni a Monarchia felbomlási folyamatát.³⁸ Jászi nem szétbontani hanem megreformálni akarta a dunai monarchiát, amelyben organikus egységet, a térség egymásra utalt népei számára békés és gyümölcsöző együttélési lehetőséget is látott. A kelet-közép- és délkelet-európai integráció igényeit kielégítő olyan új koncepcióval jelentkezett, amely a háború kimenetelét is számba veszi. Véleménye szerint a Közép-európai föderáció létrehozása a nyugati antant szövetség érdeke, mert ellensúlyozó szerepet tölthetne be Németországgal szemben és oltalmat jelentene az orosz veszedelem ellen. Ezzel kapcsolatban így vélekedik: *„A közép-európai koncepció barátja voltam, mert az akkor adott helyzetben ez a koncepció jelentette volna véleményem szerint a pánszláv cezarisztikus nyomással szemben Magyarországnak és a dunai népeknek a legkisebb áldozattal elérhető legnagyobb szabadságot [...]”*³⁹ A műve végén így fogalmaz: *„A Habsburg-monarchiának csak az alkotmánya avult el, de maga az a mély történelmi szükséglet, mely létrehozta, még ma is eleven erő. [...] Nyugat-Európa érdeke, hogy a Duna és a Balkán hatalmas gazdasági és kulturális kincsek felett rendelkező népei ne lehessenek sem Oroszországnak sem Németországnak vazallus államai. A Dunai Egyesült Államok terve épp ezt a megoldást jelenti.”*⁴⁰ A már korábban említett, 1912-ben megjelent könyv utolsó

³⁵ Jászi Oszkár: *A Monarchia jövője; A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok*. Budapest, 1918. 6. (Továbbiakban: Jászi: *A Monarchia jövője...*)

³⁶ Galántai József: *A radikálisok és a nemzeti kérdés: Jászi Oszkár föderációs koncepciói az első világháború alatt. Világosság*, 1973, 1. sz. 26.

³⁷ Jászi Oszkár: *A nemzetiségi kérdés a társadalmi fejlődés szempontjából. Huszadik Század*, 1918. II. 107.

³⁸ A könyv címe a második kiadásban megváltozott, mivel 1918 október végére megszűnt az Osztrák-Magyar Monarchia államalakulata. Az új címe: *„Magyarország jövője és a dunai egyesült államok*.

³⁹ Jászi: *A Monarchia jövője...* 6. Erről a kérdésről a Világ 1917, július 29-i számában is hasonló értelemben nyilatkozott.

⁴⁰ Uo.: 76-77.

lapja már utal arra, hogy a jövő az Európai Egyesült Államoké. Jászi 1918 októberében úgy ítélte meg, hogy a Dunai Egyesült Államok része lehetne az Európai Egyesült Államoknak, amely magában foglalná a Balkán és Oroszország népeit is. Közép-Európa tervének helyességét elsősorban az örök békére kívánta építeni.

A munkáját Károlyi Mihálynak ajánlotta: „*A Monarchia amaz egyedüli - magyar - államféfiának ajánlom könyvem, aki e terveket megvalósíthatná.*” Bevallja azt, hogy a műve minden formában a kossuthi eszményeket követi. Ezt erősíti, hogy egy egész fejezetet szán Kossuth tervének és sajátjának összehasonlítására, amelyben bebizonyítja, hogy ő eme nagyszerű ember nyomdokain kíván haladni. Munkájában dunai népek minimális összefogásának programját vázolta fel.

Jászi három olyan alapelvet rögzít, amelyen az államszövetség nyugodna: „*Biztosítani kell az életképes nemzeti államiságok kialakulásának lehetőségeit. Biztosítani kell a nemzetiségi kisebbségek hatékony védelmét a nemzeti államokon belül. Biztosítani kell az új államok olyan organikus kooperációját, mely újabb összeütközéseket lehetetlenné tesz úgy közöttük, mint nemzetiségek között.*”⁴¹ Majd megállapítja, hogy a Monarchiában öt olyan nemzet van, a magyar, a német-osztrák, a lengyel, a cseh és a horvát-szerb, amely állammal rendelkezik illetve rendelkezett. A nemzetállamok területének meghatározáskor, „*arra kell törekedni – írta –, hogy az illető nemzet a maga területén lehetőleg kompakt többségben maradjon [...]*”⁴² Ennek szellemében öt államból akarja a föderációt kialakítani, a Horvát-Szlavónország nélküli Magyarországból. Az 1912-ben megfogalmazott érveit fenntartja arra nézve, hogy miért nem kell föderalizálni Magyarországot. Kérdésként teszi fel a következő gondolatot, amelyre a választ is megadja: „*De miért nem föderalizáljuk külön államokban a tulajdonképpeni Magyarországot? Nem föderalizáljuk azért, mert e rendszer reális előfeltételei: a földrajzi és gazdasági részekre tagoltság, ősi közjog – területi autonómiák folytatólagos továbbélése, több nemzet államalkotó öntudata Magyarországon nem forognak fenn.*”⁴³

A magyarországi nemzetiségi kérdés megoldását most sem a nemzetiségi területi autonómiák rendszerének kialakításában, hanem a kulturális és nyelvi igények kielégítésében látja. Azért sem szorgalmazza a belső föderalizálást, mert a hazai közvélemény nem fogadná el a háborús veszteség után a kárpát-medencei szupremácia feladását. Ausztriát, mint nemzetállamot az

⁴¹ Uo. 37.

⁴² Uo. 38.

⁴³ Uo. 52.

örökös tartományok alkotnák. Csehország a Vencel koronához tartozó területekkel lenne a harmadik, Illyria pedig a negyedik állam, amely létrehozásával a délszláv problémát kívánja megoldani. Az általa kreált állam Horvát-Szlavon-Dalmátországot, Krajnát, Isztria és Stájerország szláv területeit és Bosznia-Hercegovinát tömörítené. A Monarchián kívül lévő szerb területek (Szerbia) nélkülözhetetlenek, mivel az egységet erősítené. Illyria létrehozásával Jászi úgy gondolja, hogy megoldani a délszlávok nagy célját, hogy egy kompakt, egységes államba tömörülhessenek, amely a történelem során hasonló részekből létrejött. A balkáni rendezés kérdését azzal egészítené ki, hogy Szerbia és Bulgária között felosztaná Macedóniát. Ezzel a súlyos szerb-bolgár ellentétet feltudná oldani a két nép természetes egymásra utaltsága felismerhetővé válik.⁴⁴ Macedóniához hasonló állam Albánia, amely Szerbia és a Monarchia közti viszonyt mértékezte meg. Jászi saját államszövetségének vonzását olyannyira erősnek gondolta. Jászi hasonlóan Naumann-hoz Bulgária, Görögország és Románia csatlakozását várta.⁴⁵ Mivel ezek az államok pár éve még súlyos harcokat vívtak egymással. Ez a várakozása azonban megkérdőjelezhetővé vált.

Jászi szerint a háború teremtette tabula rasa lehetőséget nyújt a Wilson elnök által is felvetett problémák megoldására, mint például Lengyelországa. Galícia és Orosz-Lengyelország egyesítésével egy körülbelül 200 000 km² területű, 20-21 millió lakosú állam jönne létre, ahol a lengyelek számbeli fölénye (körülbelül 14 millió) is biztosított lenne. Ez az alakulat a Balti-tengeren kikötőhöz jutna, s olyan további előnyöket jelentene, hogy cserébe a lengyelek lemondhatnának német birodalmi területekről. Az új lengyel állam, ha szintén megértőbb nemzetiségi politikát folytatna, csatlakozhatna a dunai konföderációhoz.⁴⁶ Lengyelország távolabbi területeit Jászi a történeti hagyomány alapján kapcsolhatta a dunai térséghez, másrészt úgy gondolhatta, hogy a független lengyel állam így elkerülheti az újabb feldarabolását. A legfontosabb ok talán gazdasági volt, hogy a Dunai Egyesült Államok négy tenger összekapcsolásával uralhatná a kelet és nyugat közti kereskedelmet, ez elősegítené az államok demokratizálódását és a társadalmi feszültségek tompítását.

A rutén népről is gondoskodni kíván Jászi a tervében. Két forgatókönyvet ír ehhez. A ruténok lakta Kelet-Galíciát a létrehozandó Ukrajnához csatolná. „*A lengyel állam nem veszítené sokat 2-3 millió rutén eltávozásával, akikre a nagy ukrajnai állam különben is olyan vonzóerőt gyakorolna, hogy az új lengyel államiság nehéz helyzetbe juthatna vele szemben.*”⁴⁷

⁴⁴ Uo. 40-41.

⁴⁵ Uo. 72.

⁴⁶ Uo. 39-40.

⁴⁷ Jászi A Monarchia jövője... 40.

Másik elképzelése, hogy autonóm területet hozna létre számukra, de nem tér ki a magyarországi rutén lakta területekre.

Könyve végén felveti, hogy ellenfelei szerint „*a dunai egyesült államok terve minden benső észszerűség dacára utópisztikusnak, gyakorlatilag megvalósíthatatlannak látszik.*”⁴⁸ Ennek magyarázatára három okot jelöl meg: 1. A terv elméleti konstrukció és a valóságot nehéz hozzá igazítani. 2. Hiányzik a szellemi összetartó erő, amely összefogná a nagy néptömegeket. 3. A terv az organizáció részletkérdésein bukik meg.⁴⁹ Kérdésként teszem fel, hogy Jászi adott e többet vagy csak átvette a Naumann koncepcióját. Hogyan is gondolta tervének gyakorlati keresztül vitelét? „*[...] szoros szövetségi kapcsolatban való egyesülésre van szükségük. [...] a szövetség csakis a teljes vámunió, a közös honvédelem és külpolitika alapján képzelhető el.*”⁵⁰ A dualizmusban meglévő közös ügyek rendszerét kívánta átmenteni az új államszövetségbe. „*[...] a szövetség hatáskörébe csak oly ügyeket vonjunk be, melyek az egész népszövetség sorsát illetik. (Közös védelem, közös vám és kereskedelmi politika, az államokat közösen érintő közlekedési problémák, külügyi képviselet, bíróság az államok között felmerülő vitakérdések eldöntésére, közös gondoskodás a szövetségi kiadások fedezéséről).*”⁵¹ Ha megfigyeljük Jászi a Naumann könyvének logikáját követi. Ő is a hadseregre és külügyre helyezi hangsúlyt, de már demokratikusabb megközelítésben, követve a Monarchia szellemiségét. A hadsereget - úgy gondolja, hogy- minden állam önmaga tartsa fenn és képezze ki. A szövetségnek csak kontingensek felosztása, közös vezérkar létesítése a feladata. A védelem alapjának az amerikai példát tekintette, a *milíciát*, vagyis minden állam rendelkezik sereggel, de ezen felül van egy központi seregtest is. Legfontosabb, hogy Jászi parlamentáris keretekben gondolkodott, nem kívánt semmilyen totalitárius eszmének muníciót nyújtani. A csúcsszervekben a kollegialitás elvét akarta alkalmazni. „*Az öt állam mindegyike egyenrangú képviseletre kell hogy találjon, akik maguk közül választhatnának egy felelős minisztert, [...] minden két évben egy más ország polgárai közül való legyen.*”⁵² Ezeket a szerveket a kor demokratizáló tendenciájának megfelelően demokratikus népképviselet alapján összeülő szövetségi birodalmi gyűlés ellenőrizné. Ez a gyűlés minden évben más-más tagállam fővárosában ülésezne, Bécs, Budapest, Prága, Varsó és Szarajevó lenne az ülések helyszíne. Jászi Illyria fővárosának nem a nagyobb történelmi múlttal és már megfelelő apparátussal

⁴⁸ Uo. 79.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Uo. 50.

⁵¹ Uo. 83. Vö. az 1867. XII. tc.-kel.

⁵² Uo. 84

rendelkező Zágrábot akarta, hanem egy sokkal jelentéktlenebb várost.

Jászi arról is beszél, hogy „*a vezető szövetségi szervek és intézmények méltányos kulcs szerint volnának elosztandók az egyes tagállamok között. Ha például a hadügyminisztérium székhelye Bécsben volna, a külügyé Budapesten, a pénzügyé Prágában, a közlekedésügyé Triesztben, a szövetségi törvényszék Varsóban lehetne.*”⁵³ Naumann ellentétben ő nem csak germán városokba kívánná helyezni a fontosabb szerveket, hanem az államszövetség valamennyi fontosabb városába osztaná el. Véleményem, hogy ez az elképzelés a hatékony működés gátjává válhat, hiszen akkoriban ugyan volt már „modern” távközlés, de az nem jelentett nagy fokú hatékonyságot. A külügyi képviselőt kapcsán is a kollegialitást kívánja érvényesíteni, a nagykövetek periodikusan követnék egymást a tagállamokból, de minden állam adna mellé egy tanácsost is. Itt is a teljes ellenőrzést kívánja megvalósítani. Egyik fél se kezdhessen öncélú akciókat. Úgy gondolta, hogy a birodalmi gyűlésben mindenki használhatja az öt nyelv bármelyikét, de pár sorral később a német nyelv hegemoniáját hirdeti a dunai szövetségen belül. Ennek egyetlen oka van, hogy a Monarchián belül a hivatalos érintkezés nyelve a német volt. Meglátásom az, hogy Jászi azért választotta a németet, mert annak államigazgatáshoz szükséges modern kifejezései már kialakultak. Az amerikai mintát követve fel akart állítani egy demokratikus alapon nyugvó szenátust. Feladatkörébe a szövetségi bíraskodást és a közös alapelveken nyugvó nemzetiségi törvényhozás határozatainak végrehajtását utalta volna.⁵⁴

Felvetődik a kérdés, hogy kiknek lenne ellenvetése a terv gyakorlatban való alkalmazására. Jászi első helyen természetesen az osztrákokat említi meg, hiszen tervével eddigi államuk megszűnne. „*Miért nem kezdik a magyarok a saját portájukon, a magyarországi föderalizmussal?*”⁵⁵ Az ellenzők szerint feláldozza a Habsburg Birodalmat azért, hogy Magyarországot ne kelljen föderalizálni. Területi autonómiát csak Erdély esetében, annak speciális helyzetéből fakadóan fontolgatott, további érve az osztrák állásponttal szemben az, hogy az öt állam egyike sem képes egyedül megállni a helyét a népek versenyében. Abban az esetben ha a térség teljes mértékben függetlenné válna, akkor az államok közti anarchia és a diplomáciai intrikák forrása lenne. Gondoljunk csak a második világháború előtti évekre. Jászi érveket sorakoztat fel amellett, hogy Ausztria nagyobb szerephez és hatalomhoz juthatna a szövetségen belül, mintha egyesülne Németországgal. „*Az osztrák németiség az új szövetségben körülbelül azt a szerepet vinné – természetesen sokkal nagyobb arányokban és fokozott*

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo. 85.

⁵⁵ Uo. 51.

fejlődési lehetőségek között –, mint a francia kantonok a helvét szövetségben: Franciaországhoz csatlakozva Genf egy kis vidéki város működési körét töltené be mai irányító kulturális és politikai tevékenysége helyett.”⁵⁶ Ezzel a hasonlattal arra, kíván utalni, hogy Bécs a német államban csak egy terület közigazgatási központja lehetne, szemben a dunai szövetséggel, ahol kulturális hegemoniára tehetne szert.

Jászi olyan következtetésre jut Renner tervéből, hogy az osztrák-németek nem a történelemben meghatározott szerepük elvesztését és az állam német jellegének megszűnését féltették, hanem azt a három millió németet, akik a cseh állam létrejöttével a hat millió cseh uralma alá kerülnének. Egyfajta végső érvként írja, hogy a német polgárság érdekeltsége a dualizmus fenntartásában csökken, miként Magyarország iparosodása felgyorsul. *„Ilyen körülmények között jól felfogott érdeke abban állana, hogy előmozdítsa minden oly alkotmányváltozást, mely a produktív erők fejlesztésével (Illyria és Lengyelország szinte csak most adatnék át a modern kultúrának!) újabb piacokat szervezne legfejlettebb iparcikkei feleslegeinek.*”⁵⁷

A szlovák politikusok Jászi Oszkárt tartották a nemzetiségi kérdésben a legtárgyilagosabbnak a magyarok közül. A világháború vége felé Károlyi Mihály és Jászi szövetsége negatív visszhangot váltott ki a szlovák politikai közvéleményben. Ez a hangulat csak elősegítette, hogy szlovák politikus barátaival elhidegült Jászi kapcsolata. Érezve az önálló nemzeti lét lehetőségét, már 1917-ben Anton Stefánek „A magyarosítás új iskolájáról” című cikkében Jászit tekintette a magyarosítás új képviselőjének.⁵⁸ *„A régi iskola továbbra is Wesselényi és Grünwald Béla tanításához tartja magát, miszerint Szlovákiát és a román vidékeket kulturális és gazdasági erőszakkal kell pacifikálni [...]. Az új iskola tizennyolc évvel ezelőtt kezdte el tevékenységét, és az akkor alapított Huszadik Század című havilap körül tömörült. Ez a csoport elismeri ugyan a hivatalos magyar nyelvnek, illetve a zsidók tevékenységének nagy jelentőségét [...].”*⁵⁹ A szlovák elégedetlenség azt mutatja, hogy számukra sem jelentett igazi alternatívát Jászi Dunai Egyesült Állama, mivel az nem szolgálta volna önálló nemzeti fejlődésüket, habár többet nyújtott, mint a dualizmus.

Nem kellett a terv az antant nagyhatalmaknak, németeknek, az osztrákoknak, a magyaroknak, a cseheknek, a románoknak és a szerbeknek sem. A német kultúrához vonzódó zsidóság látott benne lehetőséget. *„Természetes hívei voltak a Monarchiának, a Mitteleurópának és*

⁵⁶ Uo. 54.

⁵⁷ Uo. 59.

⁵⁸ Szarka László: Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1995. 190-195.

⁵⁹ Litván György – Szarka László: *Duna-völgyi barátságok és viták: Jászi Oszkár közép-európai dossziéja.* Budapest, 1991. 72

*általában a nagy közösségeknek, kevesebb megértést mutatva a szélsőséges, kisnemzeti nacionalizmus iránt.*⁶⁰

Be kell látnunk, hogy az itt feltüntetett államszövetség terve jórészt Jászi korábbi nézeteiből, törekvéseiből fakadó tisztán elméleti, gondolati konstrukció, amelynek helye az eszmék történetében, de már utópiaként hatott a kor Európájában.

2.3 Történelmi Magyarország föderalizálása Jászi Oszkár gondolatiságában

A Károlyi- Jászi-féle puhatolózó nemzetiségi tárgyalások Jászi számára félreérthetetlen jelzéssel szolgáltak, hogy sokkal többet akartak mint a minimális program. Arra kényszerült a kész tények révén, hogy felülvizsgálja és módosítsa a Dunai Egyesült Államok-tervezetének egységes Magyarország-elképzelését. *„Ilyen körülmények között az én politikámnak csak három ésszerű célja lehetett: megmenteni a plebiszcitum elvét s ezáltal lehetőleg kedvezőbbé tenni az új Magyarország végleges határait; megóvni a régi gazdasági s közlekedési egymáshoz tartozást az anyaország és a tőle leválasztandó területek között; elébe dolgozni a jövőnek egy konföderatív államrend felé, mely egy hatalmas szövetséges államon belül minden nemzet legteljesebb autonómiáját biztosítaná [...] .”*⁶¹ Jászi a valóságos nemzetiségi települési viszonyokat és a nemzetiségek részéről megfogalmazott kívánságokat egyaránt figyelembe vevő belső autonómia-rendszernek tehát egyfajta megegyezéssel nemzetiségi provizóriumnak a kidolgozását állította politikája középpontjába. Az ország belső föderalizálásának gondolata, mint megoldási lehetőség az aradi magyar-román tárgyalások előtti napokban vált elfogadott állásponttá.⁶² A Károlyi-kormány számára a Nagy-Románia kialakítását célzó bukaresti tervek megvalósítását előrejelző események rögtön november elején egyértelművé tették, hogy a térség népei - köztük a magyarországi nemzetiségek vezetői - nem kívánják bevárni a békekonferencia döntéseit. A magyarországi és erdélyi Román Nemzeti Tanács november 9-én memorandumot juttatott el a magyar kormányhoz, amely huszonhat vármegye területén követelte a teljes hatalmat, a közrend és vagyon megóvása érdekében. Jászi november 12-én különvonattal Aradra indult, hogy tárgyalásokat folytasson.⁶³ A tárgyalások két napján a magyar tárgyalóküldöttség két különböző javaslatot terjesztett elő. Az első napon Jászi javaslata szerint a Román Nemzeti Tanács által említett huszonhat megye területén élő románok a román többségű területeken román autonóm területeket alakíthattak

⁶⁰ Hajdu Tibor: *Közép-Európa forradalmi*. Gondolat, Budapest, 1989. 121.

⁶¹ Uo. 71.

⁶² Szarka: Duna-Táj 115.

⁶³ Uo.: 115-117.

volna. A kisebb magyar nyelvszigetek-Petrozsény, Déva, Vajdahunyad, Resicabánya, Stájerlak, Lugos, Belényes, Beszterce részére szintén autonóm jogokat helyezett kilátásba.⁶⁴ November 14-én a román küldöttség ragaszkodva eredeti elképzeléséhez, bírálva a kantontervezet bonyolultságát és tartva a nemzetiségi konfliktusok további kiéleződésétől visszautasította a magyar javaslatot. Vasile Goldis által felolvasott nyilatkozat a Jászi-féle proposíciót a román állami önállósághoz való jog kétségbevonásaként értékelte. *“[...] Az Ön által proponált megoldásban azonban egyrészt a román nemzet állami önállóságának megtagadását vesszük, másrészt a végleges béke beállásáig ezen népek között a közrend fenntartására való törekvésnek lehetetlenné tételét látjuk. [...]”*⁶⁵

Jászi Oszkár az elutasítás ellentmondására hívta fel a figyelmet. A közrend és biztonság érdekeire történő hivatkozásokról a román nyilatkozat lerántotta a leplet, s rávilágított arra, hogy a román tárgyalóküldöttség egyszerűen a román nemzeti állam szuverenitásának a biztosítását kívánja elérni. Az államjogi kérdések eldöntésére a békekonferencia lett volna hivatott. *“[...] Miért gondolják az urak azt, hogy zárt magyar telepterületeken a Román Nemzeti Tanács jobban fog tudni rendet teremteni, mint a magyar. [...] Az Önök óhajításának keresztülvitele nem hogy nem tartaná fenn a rendet, hanem még sokkal nagyobb mértékben fokozná az összeütközéseket [...]”*⁶⁶

A második nap délutánján Jászi egy 11 pontos új javaslatot tett, amely a nemzeti többség szerint magyar és román fennhatóság alá eső járásokra és városokra osztotta volna szét Erdélyt és Kelet-Magyarországot, s ott egy közös kormánybiztosság irányította volna az új közigazgatási rendszer bevezetését. Aurel Lazar november 14-én elutasító nyilatkozatában Jászi miniszter második javaslatát sem tartotta elfogadhatónak.⁶⁷ A tárgyalásokat Jászi rövid kommentárja, illetve Goldis Jászi személyes érdemeit méltányoló köszönete, s a nemzetiségi miniszter viszontválasza zárta le. A tárgyalások csődjéhez hozzájárult, hogy a bukaresti magyar kormány nem kívánt lemaradni Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és a Csehszlovák hadsereg területszerző akciói mögött.

Erdély helvétizálása a nagy-román államalakulást szolgáló egységtörekvésekkel szemben nem nyújthatott sikeres rendezési tervet, hiszen megvalósulása bizonyította volna, hogy Erdélyben, Bánságban és Kelet-Magyarországon támasztott kizárólagos román államjogi igények jelentős

⁶⁴ Lásd: Fogarassy László: Hodza Milán és a Károlyi-kormány. Palócföld. 1990. 5. sz. 72-88.

⁶⁵ Szarka László: Iratok az 1918 novemberi aradi magyar-román tárgyalások történetéhez. Regio, 1994. 3. sz. 153.

⁶⁶ Uo. 154.

⁶⁷ Jászi Oszkár 11 pontos javaslata itt található meg: Szarka László: A méltányos nemzeti elhatárolódás lehetősége 1918 végén. Regio, 1990. 1. sz. 62-63. (Továbbiakban: Szarka L.(1990))

mértékben nem állták meg a helyüket.⁶⁸

A román tárgyalások kudarc után Jászi a szlovákkérdés rendezését már jóval realisztikusabban ítélte meg. *“Sajnos azonban, fölötte kétségesnek kell találnom, hogy az ellentétes kérdésekben sikerüljön velük megegyezni, mert éppúgy, mint a románoknál, a tót nemzeti tanácsnál is egy külső állam alakulása komplikálja a kérdést. A cseh törekvések folytán a szlovákkérdésben is alighanem csak a nemzeti békekonferencia hozhat döntést. Addig csak arra törekedhetünk, hogy átmeneti rendet teremtsünk és megakadályozzuk a fosztogatás és rablás anarchikus jelenségeit [...]”*⁶⁹

A csehszlovák kormány két síkon folytatott tárgyalásokat. Egyrészt Budapestre küldték Milan Hodzát, hogy tárgyaljon a magyar kormánnyal, köztük barátjával Jászi Oszkárral. A másik síkja a tárgyalásoknak Párizsban zajlott, ahol Benes csehszlovák külügyminiszter megpróbálta elérni, hogy a belgrádi fegyverszünet alapján a Felvidéken hozzanak létre demarkációs vonalat, amelyet Szlovákia történeti határa mentén húzzanak meg.⁷⁰

Jászi miniszter november végéig derűlátással ítélte a Tót Impérium tervéről zajló tárgyalásokat. 15 vármegye kapcsán folytak a tárgyalások, de hangsúlyozta mindkét fél, hogy nem tekintik végleges megoldásnak, mivel a határok megállapítását és a vitás területek hovatartozását a békekonferenciának kell megállapítania. Csak azokban a vármegyékben vennék át a hatalmat, amelyekben 50 % a tót lakosság. Ezen feltételek alapján Árva, Liptó, Trencsén, Turóc, Zolyóm vármegyék teljes egészükben tót impérium alá kerülnek. Nyitra vármegye egy járás és Érsekújvár kivételével a tótokhoz kerülne. Sáros megyéből egy járás kivételével átkerülne, Zemplén vármegye északi részén lévő négy járás, Szepes vármegye gölnicbányai járása és Gölnicbánya kivételével tót közigazgatás alá kerül. Hont vármegyéből két járást és Korpona, Béla-és Selmechánya városokat kapják meg. Pozsony vármegye magyar impérium alatt maradna három járás kivételével. Ung vármegye speciális helyzetű volt. Abaúj vármegye teljes egészében magyar közigazgatás alatt maradna. Pozsony, Érsekújvár, Léva, Losonc, Rimaszombat, Dobó, Gölnicbánya, Kassa, Ungvár magyar közigazgatás alatt maradna. Tót impérium alá kerülne a terv vértelmében Bártfa, Kiszseben, Eperjes, Késmárk, Szepesbela, Igló, Rózsahegy, Pöstyén, Szliács és Tatra.⁷¹ (lásd I. sz. melléklet) A prágai kormány ellenállása miatt a megegyezés végeredményben kudarcba fulladt.

⁶⁸ Szarka Duna-táj ... 120.

⁶⁹ Világ, 1918 november 28.

⁷⁰ Szarka: Duna-táj ... 120-121.

⁷¹ Szarka L.(1990). 60-62.

Mindezek után a Jászi-féle minisztérium kantontervei, keleti Svájc-elképzelései már csupán egy optimális jövőkép felvázolásához szolgáltattak adalékot. A minisztérium iratanyagában található egyetlen ilyen tervezet december 2-án került bemutatásra. Az elképzelések letisztult vázlata a Kis Káté a Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési jogáról című kiadványban maradt fenn. A terv 14 kantont jelöl meg az ország területén belül. Jászi a kantonokat több vármegye összevonásából kívánta kialakítani, figyelembe véve a nemzetiségi arányokat. Az I. kanton Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Esztergom, Komárom vármegyéjét tömörítené, amelynek székhelye Pozsony lenne. Túlnyomó részt magyar többségű, néhány német és tót többségű községgel. II. kanton Trencsén, Turóc, Árva, Liptó, Zolyóm, Felső Gömör vármegye és a privigyei járás Nyitrából. Ennek székhelyét nem jelöli ki, mivel tót közigazgatás lenne a meghatározó. III. kerület Szepes, Abaúj-Torna, Gömör, Borsod, Zemplén, Sáros vármegyék, központja Kassa. Ez már viszont kevert nemzetiségű lenne. IV. kanton rutén, magyar és román lenne. Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyéket foglalná magában, székhelyet nem ad meg. V. kanton román és szász lenne elképzelése alapján. Szilágy, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód és Kolozs északnyugati része tartozna bele, székhelye Dés lenne. VI. kanton magyar többséggel rendelkezne. Maros-Torda, Csík, Háromszék, Brassó, Udvarhely, Torda-Aranyos és Kolozs vármegyéjét tömörítené. VII. homogén szász kanton, Kis- és Nagyküüllő, Fogaras, Szeben, Alsó-Fejér vármegye, a székhelye: Nagyszeben. VIII. kanton román, néhány szász és magyar községgel, amely magába foglalja Hunyad, Krassó-Szörény, Arad keleti részét és Bihar déli részét valamint Torda gyalui járását. A székhelye: Déva. IX. kanton vegyes német-szerbunyevác, magyar községekkel: Temes, Torontál, Bács-Bodrog vármegye. Székhelye: Temesvár. X. kanton magyar, néhány román községgel, amely Csongrád, Békés, Arad nyugati nagyobb részét, Bihar nyugati és Bács-Bodrog északkeleti részét jelenti. Székhelye: Szeged. XI. kanton magyar lenne néhány román községgel: Szolnok, Hajdu, Szabolcs, Szatmár, Bihar vármegye. Székhelye: Debrecen. XII. kanton magyar Pest, Fejér, Nógrád, Heves vármegyéjét koncentrálja. Székhelye: Budapest. XIII. kanton magyar és német, Vas, Veszprém, Győr, Moson, Sopron vármegye. Székhelye: Győr. XIV. kanton magyar, Baranya, Somogy, Zala és Tolna vármegyéjét jelenti. Székhely: Pécs.⁷² (lásd 2. sz. melléklet)

A kanton tervezet nagyon hasonló a dolgozatom elején felvázolt nemzetiségi régiókhoz. Jászi a terv elkészítésekor nagy valószínűséggel figyelembe vehette ezen régiók határait. A tervezet nem csupán a kantonok területének kijelöléséből állt. Felvázolta azt, hogy hogyan is képzelné

⁷² Szarka L.(1990). 57-58.

el azok működését. A kantonok élén a főispánok állnának, akiket a kormány hármasköréből a kerület választana, vagy a kerület hármasköréből választana a kormány. Pozitív irányváltás, hogy a közoktatást államosítanák, ezzel egységet teremtenének az oktatásnak. A népiskolákban az oktatás anyanyelven folyna, de előírná, hogy a negyedik osztályban kötelező lenne a magyar írás és olvasás oktatása. Nem magyar nyelvű középiskolákban első osztályban a magyart, harmadik osztályban a németet és ötödik osztályban a francia nyelv oktatását írná elő. A magyar nyelvű gimnáziumokban a görög nyelvet franciára cserélné ki. A nyelvek oktatása az akkori viszonyokat tükrözi. Franciaországnak tett gesztus, hogy francia nyelv oktatását írná elő. A német nyelv oktatása egyszerűen Magyarország földrajzi helyzetéből adódik. Viszont a tanítóképzőkben és a felsőkereskedelmi iskolákban véleménye szerint a tantárgyak egy részét magyarul kellene tanítani.⁷³ Pozitívum még, hogy tárgyalások a kerület nyelvén zajlanának, vagy lehetőleg a felek nyelvén történne. Ha a felek nem azonos anyanyelvűek, akkor a kerület nyelve illetve a magyar nyelv lenne az irányadó. Minden rendelkezés és szabályrendelet a kerületben képviselt valamennyi nyelven kellene kiadni. A vasút és posta írásban magyar maradna, de a szóbeli érintkezés a nép nyelvén történne.

A negatívumai ami miatt nem lett vonzó a nemzetiségiek körében: az ipar, a kereskedelem, a bank és nagyvállalat elszámolása csak is kizárólag a magyar nyelven történne. Az állami alkalmazottaknak kitűnően kell tudni magyarul. Ez hasonló a dualizmus szisztémájára, hiszen aki felsőbb állami szférában kíván dolgozni annak tudnia kellett az egy politikai nemzet nyelvét. Úgy tűnhetett a nemzetiségieknek, hogy ők nyelvük miatt továbbra is ki vannak rekesztve az állami életből. A kantonok egymással magyar nyelven érintkezhetnének, egyértelműen utal az 1868-as nemzetiségi törvényben foglaltakra. A hadsereg mint magyar nemzetiként tekint, ahol számára elfogadható lenne némi magyarosítás.⁷⁴

A fentebb említett negatívumok, mind olyan tartalmúak voltak, amelyek egyetlen nemzetiségi számára sem voltak elfogadhatók. Hiszen ugyanúgy megtartotta volna a magyarság hegemon jellegét a politikában és gazdasági életben, mint a korábbi rendszer. Ez magyarázható a kormány koalíciós jellegével, mivel a többi párt is beleszólt a tárgyalások és a tervek elkészítésében. A nemzetiségi tanácsok mind felvethették volna, hogy a korábbi tárgyalásaik során sokkal több egységes területet kaphattak volna mint a kantoniális rendszerrel. A szlovákok és románok nyugodtan felvethették volna, hogy Magyarországon belül őket elszigetelve sokszor rokon fajtaiktól, sziget szerű kantonokat kaptak volna a magyar tömbön

⁷³ Szarka L.(1990). 58-60.

⁷⁴ Lásd a dolgozat elején.

belül. Jászi véleményem szerint ezzel is a természetes asszimilációt kívánta volna elősegíteni, de tervének vesztére ezt a nemzetiségi vezetők is érzékelték.

Látva a Károlyi-kormány, hogy a keleti-svájci átalakulás baráti fülekre nem talált a nemzetiségi vezetők körében, utolsó kísérletként az ország megmentésére a ruténok, vendiek és a németek számára néptörvényt hoztak 1918 decembere és 1919 januárja között. A románok eddigre megindították csapataikat Erdély elfoglalására, így számukra értelmetlen lett volna néptörvényt hozni. A szlovákokkal még 1918 márciusában tettek egy utolsó kísérletet, hogy számukra Szlovenszka Krajna néven autonóm területet adott a kormány. De itt is már a csehszlovák csapatok bevonulása, számukra több reménnyel kecsegtetett a független, önálló államiságra.⁷⁵ A Magyarországon belüli, a regionális etnikai többség elve alapján létrehozandó autonómiák megteremtése a világháború végét követő időszakban sem a román sem a szlovák körök többsége számára sem jelentett a független nemzeti kis államok létrehozásával, illetve az azokhoz való csatlakozással egyenértékű, vagy annál vonzóbb alternatívát. Jászi Oszkár érezve politikájának sikertelenségét és a többi párt ellenállást a tervek keresztül vitelében 1918 decemberében ismételten benyújtotta lemondását Károlyi Mihály miniszterelnökhöz. *“[...] a kormány mai összetételében hiányzik az a demokratikus elszántság, merész kezdeményezés és forradalmi lendület, amely egyedül menthetné meg szerencsétlen hazánkat [...] . A függetlenségi pártban hangossá vált a régi reakciós irány, amely palotaforradalmakat rendez nemzetiségi politikám és konföderációs tervem ellen [...] a kormányban, mai összetételénél fogva, nem látom a szükséges szellemi és erkölcsi erőket egy ilyen politika sikeres keresztülvitelére, [...] elháríthatatlan kötelességemnek érzem, hogy újra beadjam lemondásomat, amelyhez [...] ragaszkodom.”*⁷⁶

A föderáció alapjaiban változattata volna meg Szent István-i Magyarországot. 1918-ban Jászi terve és ahhoz kapcsolt gondolatok váratlanul érték a magyarságot, s a többi Duna-táji kis nemzetet is. Ennek révén 100 évig elveszett annak gondolata és lehetősége, hogy a régió sorsközösségéből létrejöhessen az itt élő nemzetek önként vállalt államközössége.

⁷⁵ A Jászi-féle minisztérium által előkészített rutén, vend, német néptörvények, illetve határozatok történetét részletesen ismerteti Schönwald Pál: *A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései*. Budapest, 1969. 69-92.

⁷⁶ Jászi Oszkár levele Károlyi Mihályhoz 1918. december 10. In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár válogatott levelei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991. 224-225.

III. Egy utópia alkonya

Vizsgálódásom eredményként elmondhatom, hogy Jászi Oszkár elképzelési a nemzetiségi kérdés megoldására megszületésük pillanatában utópiaként jelentek meg. A hipotézisemet igazolja, hogy a nemzetiségi vezetők 1918-ra elfordultak az ilyen fajta megoldásoktól, céljukká az önálló nemzeti lét vált. A világháború után a kor szellemét nem az integráció hatotta át, hanem az önálló állami lét. A győztes antant hatalmak és a hozzájuk társult országok vezetői már 1918 őszére eldöntötték, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia helyén egy új Kelet-Közép-Európát hoznak létre, amely Franciaországnak lesz elkötelezve.

A keleti-Svájc nem jöhetett létre 1918-ban, mert a nemzetiségek célja történelmi magyar állam dezintegrációjára irányult. A korábban elkövetett sérelmeik oly mélyek voltak a nemzet tudatukban, hogy egy Jászi Oszkár karakterű ember sem tudta azokat orvosolni. Ugyanakkor szlovák nemzet még a tárgyalások időszakában sem mutattak elszakadási szándékot. Milan Hodza számára elfogadható lett volna a történelmi magyar államon belül létező autonóm Slovensko gondolata. Jelen korunkban, az integrációk időszakában a Kárpát-medence nemzetiségi kisebbségeinek problémáját és az itt élő népek egységét valósíthatná meg Jászi Oszkár keleti-Svájca.

Jászi Oszkár legnagyobb érdeme, hogy vesztes háború után az ellenséges nemzetiségek gyűrűjében, a káosz tetején építeni akart valamit. Megérdemli a figyelmet mert olyan korszakban próbált politikai, nemzetiségi tervet kidolgozni, amikor ez volt a legégetőbb kérdés, tulajdonképpen ezen múlt az ország egysége. Vélekedésem, az, hogy Jászi Oszkár gondolatait a Kárpát-medencébe élő népeknek meg kellene szívlelni. Száz év távlata után rájöhetnek a térség népei, hogy magukra vannak utalva. Nyugattól nem számíthatunk életviszonyink jobbá tételére, nem várhatjuk tőlük nemzeteink gazdasági felvirágoztatását, mivel számunkra - mint száz évvel korábban is - ez a régió csak felvevő piac funkcióját töltheti be. Nem a népek egymás iránti gyűlöletét szükséges hangsúlyozni, sokkal inkább közös sorsot és közös kulturális gyökereket kell kidomborítani.

Dolgozatomat Jászi Oszkár szavaival zárom: „Arra törekedtem, hogy tiszta elvi célkitűzésekkel s eme célkitűzéseknek minél világosabb gazdasági, földrajzi és kulturális érvekkel való alátámasztásával egyrészt magát az antantot a saját fegyvereivel verjem meg, másrészt a jövő számára megmentssem a dunai népek hatalmas szövetségében szabadon és békésen élő Magyarország gondolatát.”⁷⁷

⁷⁷ Jászi: Magyar Kálvária ... 71.

IV. Irodalom jegyzék

1. Források:

- A magyar álláspont. In.: Litván György - Szarka László: *Duna-völgyi barátságok és viták: Jászi Oszkár közép-európai dossziéja*. Budapest, 1991.
- A nemzetiségi kérdés és Magyarország jövője (1911) In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár publicisztikája*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- A nemzetiségi kérdés újabb fejleményei (1914) In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár publicisztikája*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- Anton Stefánek a magyarosítás régi és új iskolájáról. In.: Litván György - Szarka László: *Duna-völgyi barátságok és viták: Jászi Oszkár közép-európai dossziéja*. Budapest, 1991.
- Corpus Juris Hungarici. Budapest 1896-1918. 1879: XVIII. tc.
- Corpus Juris Hungarici. Budapest 1896-1918. 1883:XXX. tc.
- Corpus Juris Hungarici. Budapest 1896-1918. 1891: XXVII. tc.
- Corpus Juris Hungarici. Budapest 1896-1918. 1907 XXVII. tc.
- Fran Ilesic a nemzeti önrendelkezés és a magyarok. In.: Litván György - Szarka László: *Duna-völgyi barátságok és viták: Jászi Oszkár közép-európai dossziéja*. Budapest, 1991.
- Háború vagy béke. In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár publicisztikája*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- Jászi Oszkár: *A Habsburg-monarchia felbomlása*. Gondolat, Budapest, 1982.
- Jászi Oszkár: A közép-európai államszövetség és a magyar kultúra jövője. *Világ*, 1916. február 6.
- Jászi Oszkár: A nemzetiségi kérdés a társadalmi fejlődés szempontjából. *Huszadik Század*, 1918. II. 107.
- Jászi Oszkár: A vármegye. *Világ*, 1910. I. évf. 66. sz.
- Jászi Oszkár: Bárány Eötvös József állambölcselete és politikája. *Huszadik Század*, 1913, I. kötet.
- Jászi Oszkár: Középeurópa. *Világ*, 1916. Január 30.
- Jászi Oszkár: Középeurópa és Nyugateurópa. *Világ* 1917, július 29.
- Jászi Oszkár: *Magyarország jövője és a Dunai egyesült államok*. Budapest, 1918.
- Jászi Oszkár: *Magyar kálvária - Magyar föltámadás*. Magyar Hírlap Könyvek, 1989.
- Jászi Oszkár: Scotus Viator Magyarországról. *Huszadik Század*, 1909. II. kötet
- Jászi Oszkár: Új Magyarország felé. *Huszadik Század*, 1907. I. kötet.
- Jászi Oszkár Háború vagy béke című írásának visszhangja a szerb sajtóban. In.: Litván

György - Szarka László: *Duna-völgyi barátságok és viták: Jászi Oszkár közép-európai dossziéja*. Budapest, 1991.

- Jászi Oszkár levele Károlyi Mihályhoz 1918. december 10. In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár válogatott levelei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991.224-225.
- Jászi Oszkár levele Somló Bódoghoz. 1905. szept. 27-én In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár válogatott levelei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- Jászi Oszkár levele Szabó Ervinhez 1904. okt. 16-án In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár válogatott levelei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- Jászi Oszkár levele Szabó Ervinhez 1904. október 23-án In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár válogatott levelei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- Pajkossy Gábor (szerk.): *Magyarország története a 19. Században. Szöveggyűjtemény* Osiris kiadó, Budapest 2006.
- Visszaemlékezés a Román Nemzeti Komitéval folytatott aradi tárgyalásaimra. In.: Litván György-Varga F. János: *Jászi Oszkár publicisztikája*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982.

3. Szakirodalom:

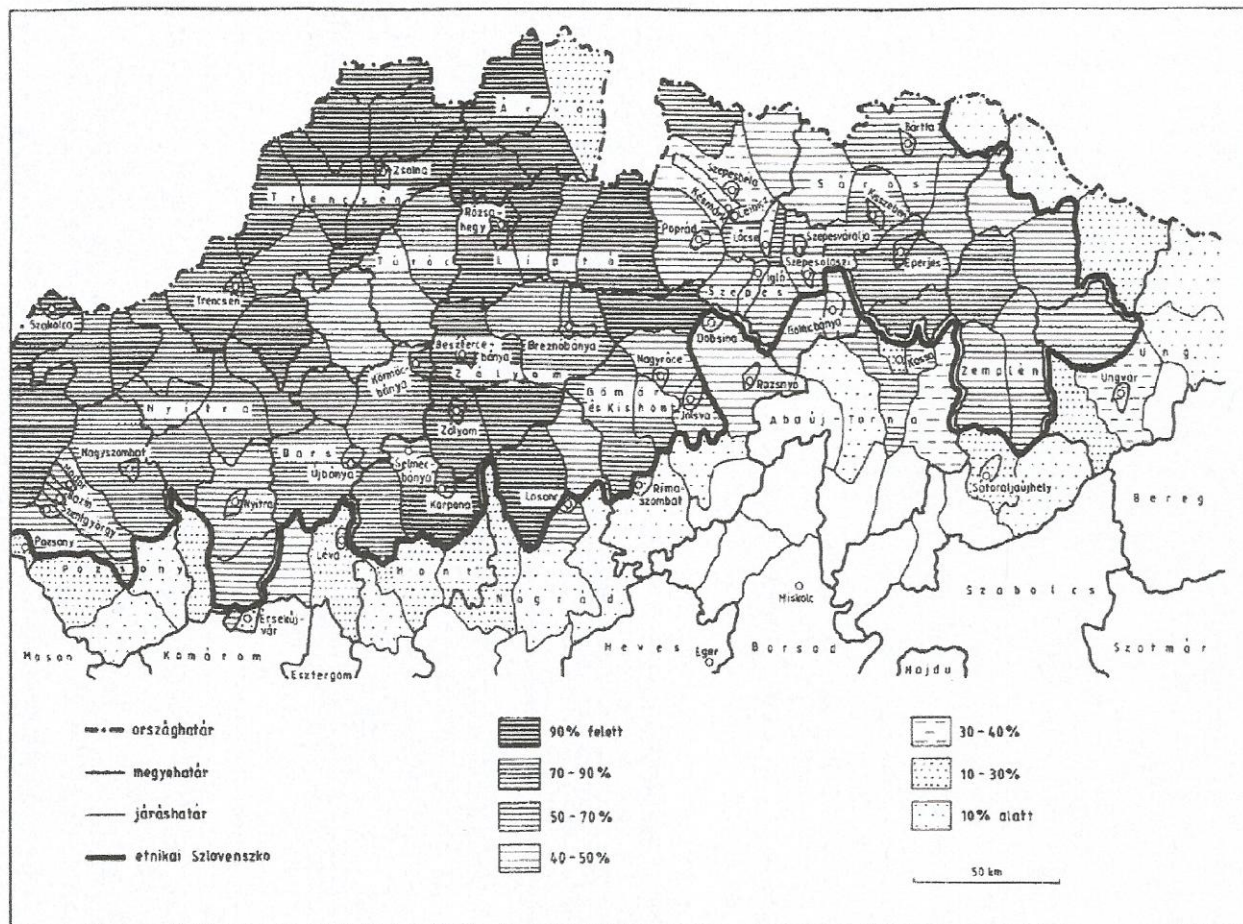
- Arató Endre: *A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája*. Akadémia kiadó Budapest 1983.
- Baka András: *Eötvös Józseftől Jászi Oszkárig. A magyar nemzetiségi politikai gondolkodás változásai*. Budapest, 1990.
- Fogarassy László: Hodza Milán és a Károlyi-kormány. Palócföld. 1990. 5. sz. 72-88.
- Fukász György: A magyarországi polgári radikalizmus történetéhez, 1900-1918. Gondolat, 1960.
- Galántai József: *A Habsburg-Monarchia alkonya. Osztrák-Magyar dualizmus 1867-1918*. Kossuth könyvkiadó, Budapest, 1985.
- Galántai József: A radikálisok és a nemzeti kérdés : Jászi Oszkár föderációs koncepciói az első világháború alatt. *Világosság*, 1973, 1. sz. 23-27.
- Hajdú Tibor: A nemzeti kérdés és az 1918-1919-es forradalmak. A dualizmus nemzeti politikájának csődje és a Monarchia felbomlása. In.: Andics Erzsébet (szerk.): *A magyar nacionalizmus kialakulása és története*. Budapest, 1964.
- Hajdu Tibor: *Közép-Európa forradalmi*. Gondolat, Budapest, 1989. 121.
- Hajdu Tibor: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom*. Budapest, 1968.

- Hanák Péter: *Jászi Oszkár dunai patriotizmusa*. Magvető Könyvkiadó, Budapest
- Hanák Péter: *Magyarország a Monarchiában*. Budapest, 1975.
- Irinyi Károly: Jászi és a közép-európai államszövetség terve : Jászi Oszkár Mitteleuropa-koncepciójának értelmezéséhez. *Világosság*, 1982, 7. sz. 418-422.
- Irinyi Károly: *Mitteleuropa-tervek és az osztrák-magyar politikai közgondolkodás*. Budapest, 1973.
- Litván György: *Jászi Oszkár*. Osiris, Budapest, 2003.
- Nagy J. Endre: Litván György: Jászi Oszkár. *Magyar tudomány*, 2004, 11. sz. 1311-1314.
- Naumann Frigyes: *Közép-Európa*. Budapest, 1916.
- Pelle János: Jászi Oszkár és a konföderáció délibábja. *Valóság*, 2001, 4. sz. 50-68.
- Péter László: *Elbától keletre*. Osiris kiadó, Budapest, 1998.
- Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Osiris, Budapest, 2007.
- Schönwald Pál: *A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom államjogtörténeti kérdései*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1969.
- Szarka László: A méltányos nemzeti elhatárolódás lehetősége 1918 végén. *Regio*, 1990. 1. sz. 62-63.
- Szarka László: *Duna-táji dilemmák : nemzeti kisebbségi politika a 20. századi Kelet-közép-Európában*. Ister, Budapest, 1998.
- Szarka László: Iratok az 1918 novemberi aradi magyar-román tárgyalások történetéhez. *Regio*, 1994. 3. sz. 153.
- Szarka László: Jászi Oszkár szlovák kapcsolatai 1918 végéig. *Századok*, 1985, 5-6. sz. 1168-1194.
- Szarka László: *Szlovák nemzeti fejlődés - magyar nemzetiségi politika 1867-1918*. Kalligram, Pozsony 1999.
- Tokodi Gyula: *Az Össznémet szövetség (Alldeutscher Verband) és közép európai tervei 1890-1918*. Budapest, 1959.

V. Mellékletek jegyzéke

1. sz. melléklet

Tót Impérium

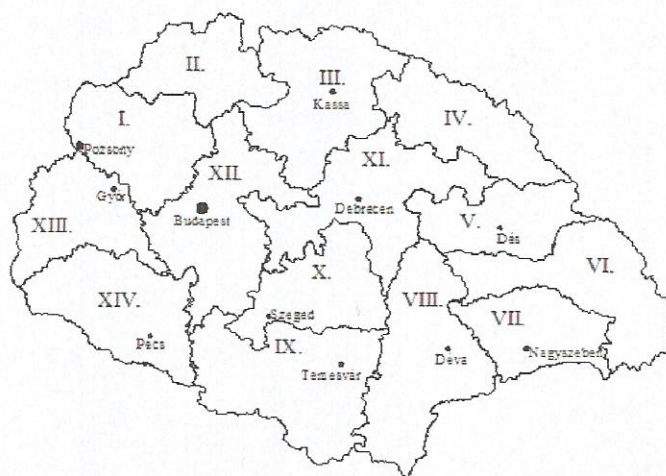

Forrás: <http://terkepek.adatbank.transindex.ro/belso.php?nev=164> (letöltés 2012-11-28)

Jászi Oszkár keleti-Svájc terve

Magyarország föderalizálása

Jászi Oszkár keleti-Svájc terve

©Copyright Sztanics Gábor

Forrás: Saját készítésű